

The Killarney Fern

Lennart Bratt

Ständigt utsätts våra listor över rödlistade arter för omprövning, som sig bör. Ny kunskap kommer ju ofta fram just som ett resultat av rödlistningen, då både amatörer och forskare fäster sin uppmärksamhet på den utpekade arten. Med tanke på hur vittskiftande levnadsstrategier alla de arter vi finner i vår Herres hage har valt, är det inte konstigt att svårbemästrade situationer uppkommer och missbedömningar ibland görs.

Ett intressant exempel på en sådan misstolkning redovisas i Nature 392, 1998 där man kan läsa en artikel som i sin tur bygger på en uppsats i Watsonia 1998. Uppmärksamheten gäller "The Killarney fern", *Trichomanes speciosum*, en bland ormbunksfrälsta eftertraktad art vars förekomst i Europa är starkt västlig (oceanisk). Den är uppkallad efter Irlands sydvästligaste grevskap, Killarney, där den först upptäcktes (Ierna kände förstås till "Rhedyne wrychog" sedan gammalt). Denna ormbunke blev mycket tidigt en växtsamlarnas favorit, bl a eftersom den till sin olycka har sin utbredning till stor del förlagd till Brittiska öarna, växtsamlarens vagga. Redan på 1850-talet hade ormbunken under "The fern craze" i stort sett utrotats från stora delar av sitt utbredningsområde av besatta viktorianska ormbunkssamlare.

Nyligen har det dock uppdagats att växten märkligt nog finns kvar över hela sitt forna kända utbredningsområde samt därtill i Frankrike, Tyskland, Norditalien och t o m i Tjeckien! Hur kan då detta osannolika förbiseende vara möjligt?

Förklaringen ligger i ormbunkarnas livscykel som i korthet är på detta vis: Den ormbunke man ser i skogen är den diploida (= med dubbel kromosomuppsättning utrustade) generationen, *sporofyten*. Denna avger sporer som när de gror ger upphov till den haploida generationen, *gametofyten*. Gametofyten som kallas *protallium*, ser vanligtvis ut som en grön, algliknande hinna eller som små mossliknande krumelurer. Hos "The Killarney fern" har protallierna en flerårig, grön, välutvecklad rotliknande struktur som bildar mattor på våta stenar.

Efter att man har lärt sig identifiera denna gametofyt har man sedan funnit den i ovannämnda länder. Det har alltså visat sig att arten inte bara förmått "lura" ihärdiga växtsamlare, den har också kunnat överleva i områden där dagens klimat inte är gynnsamt för sporofytens utveckling. Här lever arten alltså kvar i en mer torktålig form som relik i områden där sporofyten inte kan fördrå det torrare och varmare klimatet som utvecklades efter att "lilla istiden" upphörde omkring år 1700.

Således visar sig även vissa ormbunkar kunna ha en parallell till kärleväxternas frövila i och med existensen av en tålig, seglivad gametofyt. Frövilearterna bringar alltid rödlistemakarna extra huvudbry eftersom det är så svårt att upp-

skatta populationsstorleken hos den studerade arten (jfr bolmört eller svedjenäva).

Jag känner inte till om det finns uppgifter om svenska kärlkryptogamer med långlivade protallier. Och hur hittar och identifierar man för övrigt sådana? Enligt Tomas Hallingbäck (muntl.) finns det dock exempel från mossornas värld att protallier inte utvecklas vidare till den egentliga, välkända mossindividen. Detta lär t ex kunna gälla sköldmossorna, *Buxbaumia*.

Artikelförfattarna i Nature avslutar med att konstatera svårigheten i att lagvägen försvara en art som bara förekommer som ett grönt slem på en sten¹.

